

Takács Menyhért: Liszt Ferenc érzelmi világa. Budapest, 1941, 8-r., 20 l.

Liszt-irodalmunk egyre gyarapszik. Ha máig adós is a biográfia a tudományos igényt kielégítő, pontos magyar Liszt-életrajzzal, viszont kétségtelenül sok értékes részletkutatással gazdagodott idevágó szakirodalmunk az újabb években. A kutató csak úgy juthat új eredményre, ha meghatározott, sajátos szempontból vizsgálja tárgyát. Takács nem Liszt műveinek keletkezésére akar rávilágítani, nem vezérlik stíluskritikai szempontok sem. A lélektani elemzés sem területe, bár tárgyát gyakran összekapcsolja ennek folyamataival. Takácsot a művészen az emberi, érzelmi vonások ragadják meg, mert Liszt az ő megállapítása szerint nem az ösztönös, és nem a szellemi típusú, hanem az érzelmi ember kategóriájába tartozik. A művész változatos életútjának apró mozzanataiból szintetizálja az érzelmi embert, ki- nek cselekedetei önárúlok a művészre. Az eddigi Liszt-irodalomból kétségtelenül a kiváló bölcselelnk, Pauler Ákos *Liszt Ferenc gondolatvilága* c. műve jut legközelebb Takács tanulmányához, de míg Pauler a művész gondolatvilágát, művészetének eszmei tartalmát tárja fel, addig Takács Lisztben az »első hangulat hatása alatt cselekvő« egyént festi meg.

Egyéniségét kutatva cselekedeteiben, érzelmi természetéből magyarázza hirtelen tetteit, pl. szellemes csipkelődését, aminöket nem tenne a meg-gondoltan cselekvő szellemi típusú; továbbá az élet kényelméről lemondó és az élvezetvágy örvényei között hanyódó szélsőséges természetét. Aránylag sokat időz Takács a művész zeneesztétikai és kritikai cikkeinél, melyek-ről könnyen feltehető, hogy csak a gondolatmenete ered a Mestertől, s a feldolgozás — levelei kivételével — D'Agoult grófné és Wittgenstein her- cegné kezemunkája. Ezért írásműveinek stílusát aligha kapcsolhatjuk össze színes érzelmi életével. Az *Ösztönös személy-szeretetről* szóló fejezete az olvasóval Liszt gyöngéd vonzalmait akarja megértetni. A Mester, aki polgári család leszármazottja, mindig épen főrangú hölgyek közeledését vívta ki magának. Takács ezt az ellentétes lélekalkatnak vonzalmával magyarázza, megállapítván a tömérdek ellentétes vonást a szenvedélytől izzó őszinte Mester s a jó megfigyelő ravasz grófné között.

A *Szellemi személy-szeretetről* szóló rész a zenedráma nagy mesterével Wagnerrel szőtt barátságát fejtegeti, rámutatva, miként alakították át — egymást biztatva, lelkesítve — a zenei gondolkodást. Amikor szerzőnk az alkotói folyamat fázisait akarja feltárni, mindjobban beleérzi magát a terem-tő tevékenység kialakulásába. Ekkor önkénytelenül súrolja a művészet-filozófia területét! Igen helyesen, hangsúlyozza Liszt reprodukív műv- szetének elválaszthatatlanságát teremő munkásságától. Képzetele fő sugalló-jának az improvizáló készségét véli s művészte variációs formamegol-dását is épen rögtönző hajlamára vezeti vissza.

Lisztnek a programzenei irányhoz való lelkes csatlakozását Takács a művész »portrétista« voltával magyarázza. A művész szerinte »nem tudt megfigyeléséből anyagot gyűjteni alkotásához. A külvilág fogyatékos megfigyelése miatt ugyanis önmagát vetítette bele mindenbe«. Zeneszerzői manier-ját vizsgálva feltűnhet, hogy a Mester gyakran átírja egész el- készült művét. Takács ebből következteti: Liszt az alapeszmét tartja leg- fontosabbnak. Ha a művet javításra szorulónak látta, az alapeszmét igye- kezett megváltoztatni, ez pedig nem történhetett meg máskép, mint az egész mű átírásával. (149 l.)

Liszt zeneműveiben sok rétorikus elemet gyanít szerzőnk. A recitativ, parlando, fermata, generalpauza ismétlődésében ezt sejtí megnyilvánulni (164 l.) Szerinte mindez közvetetté teszi a gondolatot. Liszt zenealkotói módszervizsgálatánál szerzőnk főleg Raabe értékelésére támaszkodik, ki kétségkívül az eddigi legjelentősebb Liszt-jellemzés szerzője.

Merész állítása Takácsnak, mikor Liszt ifjúkori panteisztikus világnézetében keresi az egységesség kategóriájának fokozott mértékben való kifejezésre juttatását zenéjében. (165 l.) Épúgy vitatható: hogy az enharmonikus modulációhoz való vonzódásban szípkorkázó szellemességének zenei megnyilvánulását lehet felfedezni; (160 l.) Vagy pl. az a megállapítása, mely szerint a »szemléletesség eszközének sajátos megválasztásából folyik az, hogy Liszt nem tudott komponálni, bár ez volt zeneszerzői munkásságának legfőbb ambíciója.« Mert a lendület egyetlen ívével nem lehet nagyobb művet átfogni (161 l.) E nézettel szemben elég, ha a Faust-szimfóniára, két zenekari kíséretes miséjére hivatkozunk! Szubjektív a Wagnerrel való összehasonlítás és értékelés is. »Wagner több befejezett és nagyértékű művel gazdagította az irodalmat« (116 l.)

E néhány észrevételünk azonban legkisebb mértékben sem szállítja le Takács Menyhért munkájának értékét. Az érzelmpszichológiai vizsgálatok eredményeinek módszeres felhasználásával jól megalapozza fejtegetéseit. Liszt érzelmi életét ilyen vonzó előadásban még alig olvastuk. Eleven elbeszélőkészsége az eddigi kutatások helyes értékelése és feldolgozása előnyösen jellemzi szerzőnk munkáját, mely nagy mértékben hozzájárul a Mester regényesen érdekes egyéniségének beható megismeréséhez. *Sonkoly István.*

Gróf Révay József: Az erkölcs dialektikája. (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 12. kötet). Budapest, 1940, 8-r., 178 l.

A szerzőnek azt a kísérletét, hogy az etika rendszerét az etika alapjaiból építse fel, nem koronázta siker. Vizsgálódása arra az eredményre vezetett, hogy »az erkölcs nem egyértelmű és zárt, hanem sokszerű változatos, örökké nyugtalanító, dialektikus; nem rendszer, hanem rendszertelenség.« Erre a megállapításra Révayt az etika végső evidenciájának (ezt a »kell« evidenciájában jelöli meg) fenomenológiai vizsgálata, illetőleg a végső evidencia, azaz a »kell« tartalmi között fennálló díszharmónia vezette. A »kell« jelentéséből kielemezhető két mozzanat, a sztatikus és a dinamikus ugyanis két, egymással ellenkező tételt követel: a dinamikus azt követeli: a »kellő« nem valóság, a sztatikus azt: a valóság »kell«. A »kell« jelentésében így fennálló antinómia megoldását két irányból kíséri meg a szerző, mégpedig a dinamikus mozzanat felől a realitásban élő, de a cselekedeteivel a transcendens világ felé törekvő erkölcsi alanynak közvevítőként való bekapcsolásával, a sztatikus mozzanat felől pedig a »kellőt« és a »valót« egységben magában foglaló Abszolútum felvételével. Kísérlete azonban nem jár eredménnyel, a »kell« jelentéséből nem sikerült egységes erkölcsi felfogást kialakítani. A »kell« jelentése — vonja le a következtetést Révay — nem egyetlen, végleges erkölcsi felfogást alapoz meg, hanem két poláris erkölcsi felfogásnak: az erkölcs dialektikájának válik forrásává. Ennek a két ellentétes erkölcsi felfogásnak, nevezetesen: a valóság- és az erkölcsi eszmény világát egymástól élesen elválasztó idealizmusnak, vagy a szerző meghatározásával élve, dualizmusnak és az erkölcsi eszményt a realitás világában megtaláló realizmusnak, illetőleg monizmusnak alakulását végig kísérve